

ПЛАНИ СЕМІНАРСЬКИХ ЗАНЯТЬ ІЗ ФІЛОСОФІЇ

Тема 1. ФІЛОСОФІЯ: ЇЇ ПРОБЛЕМАТИКА ТА ФУНКЦІЇ У СУСПІЛЬСТВІ.

1. Поняття світогляду та його історичні типи: міфологічний, релігійний, філософський.
2. Специфіка філософського світогляду. Основне питання філософії .
3. Філософія у системі культури. Функції філософії .

Основні терміни

Духовність – філософська категорія, що відображає процес самотворення людини, тобто вибудовування нею свого «внутрішнього світу», формування власної життєвої позиції, визначення свого місця у суспільстві.

Світ – філософська категорія, яка відображає все, що оточує людину (природні речі і явища, соціальну дійсність), а також духовний стан самої людини (почуття, емоції, знання, переконання, мрії, ідеали, вірування тощо). Розрізняють об'єктивний і суб'єктивний, матеріальний і духовний світ. Відношення людини до світу виступає серцевиною *світогляду*.

Світогляд – це синтез знань, переконань, почуттів, емоцій, переживань, волі (готовності до певних дій), цілей, мрій, надій, вірувань, ілюзій, сподівань, ідеалів і т.д., що складаються у процесі життєдіяльності людини під безпосереднім впливом її матеріальних і духовних умов життя. Він є духовно-практичним утворенням, що ґрунтується на співвіднесенні наявного, уявного, бажаного та належного. Теоретичною формою світогляду є *філософія*.

Філософія – особлива форма теоретичного знання про *світ* як цілісність та можливості його осягнення людським розумом, яке відображається у найбільш загальних поняттях (категоріях). Вона спрямована на вироблення системи ідей, що виражають ставлення людини до природної та соціальної дійсності, і тим самим виступають її світоглядними орієнтирами та програмують поведінку в суспільстві.

Ідеалізм – філософське вчення, згідно з яким свідомість, духовне начало є первинними, а матерія – вторинною.

Матеріалізм – філософське вчення, згідно з яким матерія є первинною, а свідомість, дух – вторинні.

Дуалізм – філософське вчення, згідно з яким матеріальне і духовне начала не залежать одне від одного. Він виходить із визнання подвійності першоначал світу – матерії і духу (свідомості).

Агностицизм – філософське вчення, яке заперечує можливість пізнання об'єктивного світу людиною. Згідно з ним неможливо однозначно довести, що наші знання відповідають дійсності.

Культура – це процес виробництва, споживання, передачі від покоління до покоління матеріальних та духовних цінностей, який характеризує поступальність суспільного розвитку.

Питання та завдання для самоконтролю

1. Як Ви розумієте духовність? З вирішенням яких питань вона зв'язана?
2. Дайте визначення світогляду та покажіть відмінність між його історичними типами: міфологічним, релігійним і філософським.
3. Чому філософія як система теоретичних знань зароджується саме у Стародавній Греції?
4. Як Ви розумієте слова Арістотеля про філософію: “Всі інші науки є більш необхідними, але кращої – немає жодної”. (*Аристотель. Метафізика // Соч. В 4-х т. Т.1. – М.: Мысль, 1975. – С.70*)?
5. Сформулюйте у загальному вигляді основне питання філософії та покажіть, як воно видозмінювалося в історії філософії?
6. Прочитайте наступний уривок із твору А.Камю та проаналізуйте сформульоване ним основне питання філософії: “Вирішити, варте чи не варте життя того, щоб його прожити, – означає відповісти на фундаментальне питання філософії. Усе інше – чи має світ три виміри; чи керується розум дев'ятьма або дванадцятьма категоріями – є другорядним”. (*А.Камю. Миф о Сизифе // Сумерки богов. – М.: Политиздат, 1989. – С.223.*)
7. Покажіть, у якому відношенні перебувають між собою філософія та культура.
8. Назвіть та розкрийте основні функції філософії.

Література

Основна:

Філософія: Підручник. / За ред. Л.Г. Дротянко, В.І. Онопрієнко, О.А. Матюхіної – К.: НАУ, 2012 – С.5-25.

ПРАКТИКУМ З ФІЛОСОФІЇ: Навч. посібн. / Л.Г.Дротянко, О.А.Матюхіна, В.Г. Вдовиченко та ін. – К.: Книжкове видавництво НАУ, 2006. – С.6-23.

ВВЕДЕНИЕ в философию: Учебное пособие для вузов. / авт кол. Фролов И.Т и др. – М.: Республика, 2004. – С. 7-40.

КАНКЕ В.А. Философия. Исторический и систематический курс: Учебник для вузов. – М.: Логос, 2002. – С. 2-20.

СПИРКИН А.Г. Философия: Учебник для вузов.- М., Гардарики 2003. – С. 11-22.

ФИЛОСОФСКИЙ энциклопедический словарь. – М., 1994. – /статті: «философия», «культура», «мировоззрение», «мир», «мифология», «мироощущение», «миропонимание»/.

ФІЛОСОФІЯ: Навчальний посібник /І.Ф.Надольний, В.П.Андрущенко та ін. За ред. І.Ф.Надольного. – К.: Вікар, 1997. – С.5-30.

ФІЛОСОФІЯ: Підручник /І.В. Бичко, І.В. Бойченко, ін. - К., 2001. – Розділ 1.

ФІЛОСОФІЯ: Посібник для студентів вищих навчальних закладів /Причепій Є.М., Черній А.М., Гвоздецький В.Д., Чекаль Л.А. – К.: Академія, 2001. – С. 9-35.

Додаткова:

ГУРЕВИЧ П.С. Основы философии: Учебник. – М.: Гардарики, 2000. – С. 13-85.

ДРОТЯНКО Л.Г. Фундаментальне та прикладне знання як соціокультурна і праксеологічна проблема: Монографія. – К.: Четверта хвиля, 1998. – С. 6-94.

КРИМСЬКИЙ С.Б. Запити філософських смислів. К.: Вид. ПАРАПАН, 2003. – С.8-21.

МАМАРДАШВИЛИ М.К. Как я понимаю философию. – М.: Прогресс, 1992– 14-26.

ШАПОВАЛОВ В.Ф. Основы философии. От классики к современности, изд. 2-е, доп.: Учебное пособие для вузов. – М.: ФАИР-ПРЕСС, 2000. – С. 5-52.

Першоджерела:

МИР философии: Книга для чтения. В 2-х частях. Ч.1 – М.: Политиздат, 1991. – С. 10-13, 15, 18-21, 25, 53, 57-58.

ОРТЕГА-И-ГАССЕТ Х. Что такое философия? – М.: Наука, 1991. – С. 51-192.

СУМЕРКИ БОГОВ. - М.:Изд. полит. литературы , 1989.- С.223.

ХАЙДЕГГЕР М. Основные понятия метафизики. Что такое метафизика // Вопросы философии. – 1989 – № 9.

ЯСПЕРС К. Философская вера // Смысл и назначение истории. – М.: Политиздат, 1991. – с. 420-431.

ФІЛОСОФІЯ. ХРЕСТОМАТІЯ: Навч. посіб. // За ред. Дротянко Л.Г., Матюхіної О.А., Онопрієнка В.І. – К.: Вид-во Національного авіаційного університету, 2009. – С.5-12.

Тема 2. ОСОБЛИВОСТІ СУЧАСНОЇ ЗАХІДНОЇ ФІЛОСОФІЇ ТА ЇЇ ОСНОВНІ ТЕЧІЇ.

1. Історичні та соціально-культурні передумови виникнення некласичної філософії.

2. Основні течії західної некласичної філософії кінця XIX - XX ст.:

- «філософія життя»;
- психоаналіз З.Фрейда та неофрейдизм;
- філософська антропологія;
- екзистенціалізм та його основні напрями;
- позитивізм, його сутність та історичні форми;
- релігійна філософія XX століття;
- комунікативна філософія.

Основні терміни

Ірраціоналізм – вчення, згідно з яким основою світу є щось нерозумне (воля, інстинкт), а джерелом пізнання – інтуїція, почуття.

„Філософія життя” – напрям у неklasичній філософії, представники якого проголосили життя (в біологічній, психічній формах) основним предметом філософії.

Волюнтаризм - філософська течія, яка проголошує основою світу волю, протиставляючи її розуму.

Філософська антропологія – філософський напрям, який виникає на початку ХХ століття та синтезує філософський, теологічний і науковий підхід у пізнанні людини.

Екзистенціалізм – суб’єктивістське вчення, в якому вихідні значення сущого (часовість, інша людина, річ) виводяться з існування (екзистенції) людини.

Позитивізм – філософський напрям, який єдиним джерелом істинного знання проголошує емпіричний досвід, заперечує пізнавальну цінність філософських знань.

Комунікація – максимально широкий термін, що окреслює людську взаємодію у світі. У сучасній філософії використовується передусім як ознака конструктивної взаємодії особистостей, соціальних страт, націй та етносів, яка розгортається на основі взаємної толерантності й порозуміння.

Питання та завдання для самоконтролю

1. Якими були історичні умови формування західної неklasичної філософії кінця ХІХ-ХХ століття?
2. Що сприяло появі „філософії життя” та назвіть її характерні риси?
3. Розкрийте сутність «ірраціоналізму» у філософії.
4. Розкрийте основні риси психоаналітичної філософії.
5. Прокоментуйте фундаментальні риси екзистенціалізму.
6. Що є істотним у людині згідно з концепцією М. Хайдеггера?
7. Прокоментуйте концепцію “комунікації” К. Ясперса. Яка теза лежить в основі цієї концепції?
8. Як вирішує проблему буття людини атеїстичний екзистенціалізм?
9. Як філософи-екзистенціалісти розуміють гуманізм? Що таке екзистенція?
10. Покажіть спільні та відмінні риси в концепціях “буття людини” М. Хайдеггера, К. Ясперса та Ж.-П. Сартра.
11. Якого значення набула філософія екзистенціалізму у вирішенні проблеми людини та суспільства? На які філософські течії сучасності вона вплинула?
12. Окресліть основні етапи становлення позитивістської філософії.

13. Назвіть основні риси релігійної філософії XX століття?

Література

Основна

- ФІЛОСОФІЯ. Курс лекцій.: Навч. посібник // І.В.Бичко та ін. – К., 1991.
ІСТОРІЯ філософії: Підручник. //А.К. Бичко, І.В.Бичко, В.Г. Табачковський, -К., 2001.
ФІЛОСОФІЯ. Посібник //Є.М. Причепій, А.М. Черній та ін. – К., 2001.
ЗАРУБІЖНА філософія XX століття. – К., 1993.
Современная Западная философия. Словарь. – М.,1991.

Додаткова

- ГОЛОВКО Б.А. Філософська антропологія: Навч. посібник – К.: ІЗММ, 1997, с.3-9, 158-192.
ЛЕЙБИН В.М. Фрейд, психоанализ и современная западная философия. М.: Политиздат, 1990.- с.212-233. 339-357.
ЛЯХ В.В. Екзистенційна свобода: вибір та відповідальність (філософська концепція Ж.-П. Сартра) //Філософська та соціологічна думка. 1995. - №5.

Першоджерела:

- БУБЕР М. Я и ТЫ. – М: Республика, 1993. - 247с.
КАМЮ А. Миф о Сизифе. Эссе об абсурде //Сумерки богов. – М.: Политиздат, 1990, с.222-241, 305-318.
НИЦШЕ Ф. Антихристианин // Сумерки богов. - М.: Политиздат, 1990.- с.17- 35. 75-93.
САРТР Ж.-П. Буття і ніщо // Сучасна зарубіжна філософія: Хрестоматія. К., 1996. – с.112-182.
САРТР Ж.-П. Екзистенціалізм – это гуманизм //Сумерки богов. – М.: Политиздат, 1990. С.319-344.
ТЕЙЯР ДЕ ШАРДЕН П. Феномен людини. Зарубіжна філософія XX століття. Читанка з історії філософії у 6-и книгах, книга 6. – К.: «Довіра», 1993. С.159-165.
ФРОММ Э. Бегство от свободы /сб. пр. Э.Фромма „Догмат о Христе/ – М: Олимп, 1998. – 416 с.
ФРОММ Э. Человек для себя. - Минск: Коллегиум, 1992. – 253с.
ФРОММ Э. Анатомия человеческой деструктивности. – М: Республика, 1994. - 447с.
ЯСПЕРС Карл Смысл и назначение истории. М. «Республика», 1994, с.420-455, 500-508.

Тема 3. ПРОБЛЕМА БУТТЯ У ФІЛОСОФІЇ. СТРУКТУРНІСТЬ БУТТЯ

1. “Буття” як філософська категорія. Єдність і структурність буття.
  2. Категорія “матерія” у філософії. Сучасна наука про будову матерії.
  3. Рух, простір і час – атрибутивні властивості матерії.
- Соціальний простір та соціальний час як форми буття людей у культурі.

Основні терміни

Буття – філософська категорія, яка означає реальність у різноманітних її проявах. Співвідноситься з категоріями “сущє”, “сутність” та “існування”.

Матерія – філософська категорія, якою позначають об’єктивно існуючу реальність у нескінченній множині всіх її речей і явищ.

Простір – філософська категорія, якою позначають взаємне розташування тіл та їх конфігурацію. Одна з форм існування матерії.

Рух – філософська категорія, яка виражає мінливість об’єктивного світу і виступає способом існування матерії.

Субстанція – філософська категорія, яка означає дещо незмінне, що лежить в основі (речей, явищ і т.п.).

Час – філософська категорія, що означає тривалість існування матеріальних тіл. Одна з форм існування матерії.

Питання та завдання для самоконтролю

1. Порівняйте визначення буття у класичній та некласичній філософії.
2. Чи можна ототожнювати слова “бути” та “існувати”? Поясніть свою точку зору.
3. Які модуси буття визначає М.Хайдеггер?
4. Поясніть наступний вислів Д.Дідро: “Щоб уявити собі рух, треба поза існуючою матерією уявити силу, яка на неї діє”.
5. Розкрийте ієрархію рівнів організації матерії.
6. Покажіть взаємозв’язок, матерії, руху, простору та часу.
7. Чому соціальний простір і соціальний час є формами буття людей у культурі?

Література:

Основна:

Філософія: Підручник. / За ред. Л.Г. Дротянко, В.І. Онопрієнко, О.А. Матюхіної та ін. – К.: НАУ, 2012 – С.204 -218.

ПРАКТИКУМ З ФІЛОСОФІЇ: Навч. посібн. / Л.Г.Дротянко, О.А.Матюхіна, В.Г.Вдовиченко та ін. – К.: Книжкове видавництво НАУ, 2006. – С.120-133.

ФІЛОСОФІЯ: Підручник / І.В. Бичко, І.В. Бойченко, ін. – К., 2001. – С. 143-161.

ФІЛОСОФІЯ: Посібник для студентів вищих навчальних закладів /Причепій Є.М., Черній А.М., Гвоздецький В.Д., Чекаль Л.А. – К.: Академія, 2001. – С. 258-291.

КАНКЕ В.А. Философия. Исторический и систематический курс: Учебник для вузов. – М.: Логос, 2002. – С. 153-225.

ВВЕДЕНИЕ в философию: Учебное пособие для вузов / Фролов И.Т. и др. – М.: Республика, 2004. – С.339-390.

ФІЛОСОФІЯ: Навчальний посібник / За ред. І.Ф. Надольного. – К.: Вікар, 1997. – С. 186-200.

Першоджерела:

АРИСТОТЕЛЬ. Метафизика // Соч. в 4-х т. – Т. 1. – М.: Мысль, 1975. – С. 73-82.

ХАЙДЕГГЕР М. Бытие и время. – М.: Ad Marginem, 1996. – С. 160-166.

МИР философии. Книга для чтения. – М., 1991. – Т.1. С.184-190; 196-197; Т.2. – С.74-75.

ПРИГОЖИН И. Философия нестабильности //Вопросы философии. – 1991. – № 6.

ФІЛОСОФІЯ. ХРЕСТОМАТІЯ: Навч. посіб. // За ред. Дротянко Л.Г., Матюхіної О.А., Онопрієнка В.І. – К.: Вид-во Національного авіаційного університету, 2009. – 5-12.

Тема 4. ЛЮДИНА ТА ЇЇ БУТТЯ ЯК ПРЕДМЕТ ФІЛОСОФСЬКОГО ОСМИСЛЕННЯ

1. Проблема антропосоціогенезу
  2. Єдність біологічного і соціального в людині
  3. Проблема сенсу життя людини.
  4. Свідомість. Свідомість як відображення та конструювання дійсності.
- Структура свідомості

Основні терміни

Воля – властивість свідомості, що регулює і мотивує поведінку людей; цілеспрямованість на виконання тих або інших дій з свідомим здійсненням вибору і прийняттям рішень.

Волюнтаризм (лат.voluntus –воля)- діяльність людини на основі власних бажань, волі без врахування об'єктивних обставин і законів.

Індивід – людина як одиничний представник людського роду, "один з собі подібних", безвідносно до її неповторних рис та здібностей.

Індивідуальність - самобутній спосіб буття конкретної людини, в неповторності природних задатків і їх реалізації в діяльності, визначеної рамками соціального буття. Єдність унікальних і універсальних властивостей

людини, що формуються в процесі діалектичної взаємодії спадкових якостей, особистих властивостей і набутих соціальних рис і властивостей.

Людина – біосоціальна істота виду *Homo sapiens*, суб'єкт пізнання і історичного процесу, розвитку культури як "другої природи" на Землі; що відокремилась від інших, пов'язаних з нею форм життя завдяки здатності виробляти знаряддя праці, яка має мову, мислення, свідомість.

Мислення – інформаційна діяльність, яка за допомогою абстрагування, міркувань і типізації даних про світ явищ розкриває їх необхідні зв'язки, закономірності, тенденції розвитку. Мислення виходить за межі емпіричного споглядання, пов'язане з моделюванням можливих ситуацій і тому здатне до планування дій та передбачення їх наслідків.

Мова – суспільний продукт, що виробляється колективом для забезпечення потреб у комунікації і зберігається в пам'яті членів колективу, а також у текстах, побудованих засобами даної мови, це матеріальна форма здійснення процесу мислення.

Розсудок і Розум – дві основні стадії пізнання: на першій об'єкти розкладаються на складові частини, сторони, моменти для їх детального освоєння; на другій вони об'єднуються, систематизуються на основі певного принципу.

Самосвідомість – усвідомлення індивідом своєї природної, інтелектуально-духовної, особистісної специфіки, національної і професійної приналежності, місця в системі суспільного виробництва і суспільних відносин. Специфіка самосвідомості полягає в тому, що вона виражає сутність внутрішнього світу особистості, опосередковане відношення суб'єкта до об'єктивного світу через безпосереднє відношення до самого себе.

Свідомість – специфічний прояв духовної життєдіяльності людини, пов'язаний із пізнанням, яке робить відомим (свідомим), знаним зміст реальності, що набуває предметно-мовної форми знання.

Сенс буття – філософське поняття, що означає мету людського буття, процес реалізації потенціалу особи, її здібностей у вільно обраному напрямі, що дає людині почуття щастя.

Питання та завдання для самоконтролю

1. Який є специфічно людський спосіб самоутвердження в світі?
2. Чи є людина лише соціальною істотою? Яке місце в людській сутності займає біологічний фактор? Обґрунтуйте свою позицію.
3. Чи згодні Ви з наведеним нижче твердженням П. Тейяра де Шардена? Що виділяє філософ – біологічне чи соціальне в людині?

„А, по-друге, як би не захоплювала нас проблема походження людини, навіть вирішена детально, вона не вирішила б проблеми людини. ...

Щоб охопити дійсно космічний розмах феномену людини, треба було би простежити її коріння через життя, до перших покровів навколо Землі. Але

якщо ми хочемо зрозуміти специфічну природу людини і розгадати її таємницю, то немає іншого методу, як простежити, що рефлексія вже дала і що вона віщує попереду.”

П. Тейяр де Шарден.

4. Прочитайте наведений нижче уривок і поясніть, які особливості буття людини в світі підкреслив Піко делла Мірандола.

"Тоді Бог погодився з тим, що людина творіння невизначеного образу і, поставивши її в центрі світу, сказав: " Не даємо тобі, о Адаме, ні свого місця, ні певного образу, ні визначеного обов'язку, щоб і місце, і обов'язок ти отримав за власним бажанням, згідно своїй волі та своєму рішення. Образ інших створінь визначено в межах встановлених нами законів. Ти ж, не скований жодними межами, встановиш свій образ по своєму рішення, у владу якого я тебе віддаю"

Піко делла Мірандола.

5. Прочитайте наведений нижче уривок Ж.П. Сартра і поясніть, як він розумів свободу людини.

„ Свобода людини передує її сутності, вона є умова, завдяки якій остання стає можливою, сутність буття людини підвішена в її свободі. Таким чином те, що ми називаємо „свободою” невід’ємно від буття „людською реальністю”

Ж.-П. Сартр

6. Покажіть різницю у змісті понять "індивід", "індивідуальність". "особистість".

7. Хто з філософів Античності вперше звернув особливу увагу на осмислення проблеми людини? В чому полягали особливості його підходу до людини?

8. Поясніть, у чому полягає взаємозв'язок проблеми сенсу життя і основного питання філософії.

9. Проаналізуйте роль несвідомого в природі людини, використавши наведені міркування сучасного філософа В.О. Канке (*Канке В.А. Философия: Учебное пособие для студентов высших и средних специальных учебных заведений.*— М.: Логос, 2001. — С. 137–138): «Головна ідея Фрейда була досить простою: людина – істота еротична. Глибинна сутність людини – сексуальний потяг – лібідо (пізніше Фрейд буде багато розмірковувати про два головних інстинкти – ерос та інстинкт смерті – танатос). Цей потяг приходить у конфлікт зі свідомістю, яка змушена реагувати на оточуюче соціальне середовище з його численними заборонами. Сексуальні потяги витискуються зі свідомості, вони стають несвідомими, виявляючись у сновидіннях, в різноманітних нерациональних діях, в невротизації. Шлях позбутися від невротизації – це аналіз психіки, спочатку виявляють несвідоме (це робить кваліфікований лікар-психіатр), а потім, якщо пацієнт здатний на це, несвідоме переводиться у свідомість. Воно перестає існувати, зникає джерело хворобливих невротизацій. Але ніхто і ніколи не позбавить людину від несвідомого повністю, тому що у своїх підвалинах людина є істота не свідомою, а несвідомою. Домінує саме останнє. Так вважають фрейдисти. Далеко

не всі з ними згодні».

10.3'ясуйте, яку роль відіграє в житті людини мова.

Література

ВВЕДЕНИЕ в философию: Учебное пособие для вузов. / авт кол. Фролов И.Т и др. – М.: Республика, 2004

КАНКЕ В.А. Философия. Исторический и систематический курс: Учебник для вузов. – М., 2002.

ПЕТРУШЕНКО В.Л. Філософія. Навч. Посібник. – К.,: «Каравела», 2002

ФІЛОСОФІЯ: Підручник. /За ред. Л.Г. Дротянко, В.І. Онопрієнко, О.А. Матюхіної та ін..– К.: НАУ, 2012

ФІЛОСОФІЯ: Підручник /І.В. Бичко, І.В. Бойченко, ін. - К., 2001. –

ФІЛОСОФІЯ. Підручник. За ред. Надольного І.Ф. -К.: Вікар, 2001.

ФІЛОСОФІЯ: Посібник для студентів вищих навчальних закладів /Причепій Є.М., Черній А.М., Гвоздецький В.Д., Чекаль Л.А. – К.: Академія, 2001. –

Першоджерела:

МИР философии. Книга для чтения. – М.: Изд. полит. лит., 1991. – Т.2.

СУМЕРКИ БОГОВ. – М.: Изд. полит. литература, 1989.-

СУЧАСНА ЗАРУБІЖНА ФІЛОСОФІЯ. Течії і напрями. Хрестоматія.- К.: Ваклер, 1996.- С. 161-167.

ЧЕЛОВЕК. Мыслители прошлого и настоящего о его жизни, смерти и бессмертии /Сост. И.Т.Фролов. - М.: Политиздат, 1995. – С. 130-133; 220-222; 282-286.

ЭНГЕЛЬС Ф. Роль труда в процессе превращения обезьяны в человека.- Маркс К., Энгельс Ф. Соч. Т. 20.- С. 486-495.

ТЕЙЯР ДЕ ШАРДЕН. Феномен человека.- М.: Изд. полит. лит. 1987.- С. 143-146, 150-154.

ФІЛОСОФІЯ. ХРЕСТОМАТІЯ: Навч. посіб. // За ред. Дротянко Л.Г., Матюхіної О.А., Онопрієнка В.І. – К.: Вид-во Національного авіаційного університету, 2009. –

ТЕМА 5. ПІЗНАННЯ СВІТУ ЯК ПРЕДМЕТ ФІЛОСОФСЬКОГО АНАЛІЗУ. СУБ'ЄКТ ТА ОБ'ЄКТ ПІЗНАННЯ ТА ЇХ ВЗАЄМОЗВ'ЯЗОК.

1. Співвідношення пізнання та освоєння світу. Об'єкт і суб'єкт пізнання, їх діалектичний зв'язок.

2. Гносеологія та епістемологія.

3. Повсякденне та наукове пізнання.

Основні терміни

Гносеологія – філософське вчення, в якому досліджується пізнавальний процес із точки зору співвідношення суб'єкта і об'єкта пізнання, аналізується проблема істини та її критеріїв, вивчаються форми і методи пізнавальної діяльності. Традиційно, гносеологію визначають як теорію пізнання.

Епістемологія – філософське вчення, в якому вивчається будова, структура, розвиток і функціонування знання. Основні проблеми епістемології зосереджуються навколо аналізу опозиції «об'єкт – знання». Інколи термін «епістемологія» ототожнюють із терміном «гносеологія».

Знання – отримана у певний спосіб (метод), соціально значима інформація, яка є упорядкованою та оформленою відповідно до деяких норм.

Об'єкт пізнання – те, на що спрямована активність суб'єкта пізнання (людини).

Освоєння – це духовно-теоретичне, духовно-практичне та матеріально-практичне осмислення та перетворення світу, виражені у формі міфів, мистецтва, філософії, науки тощо, а також у відповідних формах діяльності.

Пізнання – процес отримання знань; діяльність суб'єкта пізнання, спрямована на здобуття обґрунтованих знань про світ.

Суб'єкт пізнання – носій діяльності, свідомості й пізнання. Зазвичай, суб'єктом пізнання виступає людина.

Питання та завдання для самоконтролю

1. Всесвіт є безкінечним і людина ніколи не зможе пізнати його до кінця. Чи впливає звідси, що світ непізнаваний?

2. Зіставте зміст термінів «знання» та «інформація». Чи погоджуєтесь Ви з думкою, що основною цінністю сучасного суспільства є наукове знання?

3. Розкрийте діалектичний зв'язок суб'єкта і об'єкта в процесі наукового пізнання.

4. Яке поняття є ширшим за обсягом: «гносеологія» чи «епістемологія»? Відповідь поясніть.

Література:

Основна

АЛЕКСЕЕВ П.В., Панин А.В. Философия: Учебник. – 4-е изд., перераб. и доп. – М.: Велби, 2007. – С. 183-234, 242-245, 261-284.

ВВЕДЕНИЕ в философию: Учеб. пособие для вузов / Под ред. Фролова И.Т. – 3-е изд., перераб. и доп. – М.: Республика, 2003. – С. 452-472.

ПРИЧЕПІЙ Є.М., Черній А.М., Гвоздецький В.Д., Чекаль Л.А. Філософія: Посібник для студентів вищих навчальних закладів. – К.: Академія, 2001. – С. 292-316.

ФИЛОСОФИЯ: Учебник для вузов / Под ред. В.В. Миронова. – М.: Норма, 2005. – С. 555-632.

ФІЛОСОФІЯ: Навчальний посібник / Під ред. Надольного І.Ф. – К.: Вікар, 1997. – С.261- 335.

Додаткова

ДРОТЯНКО Л.Г. Фундаментальне та прикладне знання як соціокультурна і праксеологічна проблема: Монографія. – К.: Четверта хвиля, 1998. – С. 94-170.

КРИМСЬКИЙ С.Б. Запити філософських смислів. – К.: ПАРАПАН, 2003. – С. 84-93, 148-168.

НОВАЯ философская энциклопедия: В 4-х т. / Под ред. В.С. Степина (Статьи: Наука, Познание).

Першоджерела

ГЕГЕЛЬ Г. Феноменология духа. – М.: Наука, 2000. – С. 19-24, 29-36.

ГЕЙЗЕНБЕРГ В. Шаги за горизонт. – М.: Прогресс, 1987. – С. 328-342.

МИР философии: Книга для чтения. В 2-х т. / Сост. П.С. Гуревич и др. – М.: Политиздат, 1991. – Т.1. – С. 479-484, 486-494, 499-500, 530-531, 616-624, 658-659.

ПОПЕР К. Объективное знание. Эволюционный подход. Пер. с англ. – М.: Эдиториал УРСС, 2002. – С. 108-109, 116-120.

ФІЛОСОФІЯ. Хрестоматія: Навч. посіб. // За ред. Дротянко Л.Г., Матюхіної О.А., Онопрієнка В.І. – К.: Вид-во Національного авіаційного університету, 2009. – С.146 – 151.

ТЕМА 6. РІВНІ, ФОРМИ І МЕТОДИ НАУКОВОГО ПІЗНАННЯ. ІНТУІЦІЯ І ТВОРЧІСТЬ. ПРОБЛЕМИ ІСТИНИ НАУКОВОГО ПІЗНАННЯ.

1. Поняття методу і методології, їх співвідношення.
2. Методи і форми наукового пізнання.
3. Істина як ідеал і мета пізнання.

Основні терміни

Істина – відповідність людських знань дійсності. Істина фіксує об'єктивний зміст знання, а також визначає межі його застосування. В класичній теорії пізнання розглядається діалектика абсолютної та відносної істини.

Метод – спосіб побудови й обґрунтування істинності знання; сукупність прийомів (алгоритм) теоретичного чи практичного освоєння дійсності. В науці під методом розуміють шлях наукового дослідження, який охоплює цілісну систему операцій, правил і норм наукового пошуку.

Методологія – вчення про методи дослідження, а також способи організації теоретичної й практичної діяльності людини. Розрізняють філософську, загальнонаукову методологію та методологію конкретних наук.

Питання та завдання для самоконтролю

1. Відомо, що в процесі пізнання одні теорії змінюються іншими, хоча предмет дослідження залишається тим самим. Які закономірності пізнавального процесу характеризує це явище?

2. Проаналізуйте наступні висловлювання. Яке з них, на Ваш погляд, можна прийняти як визначення? Відповідь поясніть.

а) істина – це логічно несуперечливе знання про світ;

б) істина – це знання, яке відповідає чуттєвим даним;

в) істина – це очевидний факт;

г) істина – це відповідність знань дійсності.

3. Спираючись на приклади з історії науки, опишіть співвідношення між абсолютною та відносною істинами? Чи погоджуєтесь Ви з тезою, що істина завжди є конкретною?

4. Назвіть методи емпіричного й теоретичного пізнання. Чим методи пізнання відрізняються від засобів пізнання та форм знання?

Література:

Основна

ВВЕДЕНИЕ в философию: Учеб. пособие для вузов / Под ред. Фролова И.Т. – 3-е изд., перераб. и доп. – М.: Республика, 2003. – С. 452-472.

КАНКЕ В.А. Философия. Исторический и систематический курс: Учебник для вузов. – М.: Логос, 2002. – С. 167-193.

СПИРКИН А.Г. Философия: Учебник. – 2-е изд. – М.: Гардарики, 2002. – С. 378-474.

ФИЛОСОФИЯ: Учебник для вузов / Под ред. В.В. Миронова. – М.: Норма, 2005. – С. 555-632.

ФІЛОСОФІЯ: Навчальний посібник / Під ред. Надольного І.Ф. – К.: Вікар, 1997. – С.261- 335.

Додаткова

ДРОТЯНКО Л.Г. Фундаментальне та прикладне знання як соціокультурна і праксеологічна проблема: Монографія. – К.: Четверта хвиля, 1998. – С. 94-170.

КОПНИН П.В. Введение в марксистскую гносеологию. – К.: Наукова думка, 1966. – С. 46-57, 126-148.

МИКЕШИНА Л.А. Философия науки: Учебное пособие. – М.: Прогресс-Традиция, 2005. – С. 27-45, 58-73, 150-165, 225-239, 275-317.

НОВАЯ философская энциклопедия: В 4-х т. / Под ред. В.С. Степина (Статьи: Истина, Метод, Методология).

РУЗАВИН Г.И. Методы научного исследования. – М.: Мысль, 1975. – С. 7-25.

Першоджерела

ГАДАМЕР Г.-Г. О круге понимания // Актуальность прекрасного. – М.: Искусство, 1991. – С. 72-91.

КУАЙН У. Слово и объект. Пер. с англ. – М.: Логос, 2000. – 386 с. (§ 1.5-1.6).

ПОПЕР К. Объективное знание. Эволюционный подход. Пер. с англ. – М.: Эдиториал УРСС, 2002. – С. 108-109, 116-120.

ФЕЙЕРАБЕНД П. Против методологического принуждения. – М.: Наука, 1986. – С. 127-135.

ФІЛОСОФІЯ. Хрестоматія: Навч. посіб. // За ред. Дротянко Л.Г., Матюхіної О.А., Онопрієнка В.І. – К.: Вид-во Національного авіаційного університету, 2009. – С.150 – 156.

Тема 7. СУСПІЛЬНЕ ВИРОБНИЦТВО ЯК СПОСІБ БУТТЯ ЛЮДИНИ В КУЛЬТУРІ.

1. Поняття культури у філософії. Культура як символічний світ людського буття:

- а) культура як «друга природа»;
- б) походження і сутність символів, їх роль у культурі.

2. Матеріальна культура та її структура

- а) поняття і структура способу виробництва. Діалектика продуктивних сил та виробничих відносин;
- б) сутнісні риси інформаційного суспільства.

3. Духовна культура суспільства та її структура:

- а) специфіка духовного виробництва і духовної культури
- б) суспільна свідомість та її структура

в) поняття «масова культура», «елітарна культура», «антикультура» та їх співвідношення.

Основні терміни

Виробничі відносини – суспільні відносини між людьми, що виникають в процесі виробництва, обміну, розподілу матеріальних та духовних благ. Зумовлюються продуктивними силами.

Культура - сукупність матеріальних та духовних цінностей, вироблених людством протягом усієї історії, а також сам процес виробництва, розподілу та споживання матеріальних і духовних цінностей, що спрямований на повне виявлення і розвиток сутнісних сил людини.

Духовні відносини – це відносини, в які вступають люди з приводу духовних цінностей (ідей, наукових теорій, традицій, звичаїв, релігійних вірувань, витворів мистецтва, моральних норм і т.д.).

Духовне виробництво – діяльність, яка породжує ідеї, що втілюються в життя в процесі матеріального виробництва. Це частина духовного життя суспільства, зв'язана з виробництвом духовних цінностей, які задовольняють, духовні інтереси суспільства і окремих людей.

Матеріальне виробництво - процес трудової діяльності людей, які за допомогою відповідних засобів здійснюють перетворення природи з метою створення матеріальних благ, спрямованих на задоволення людських потреб.

Праця - матеріальна, предметно-практична діяльність людей з метою перетворення і освоєння природних та суспільних сил для задоволення людських потреб.

Продуктивні сили – знаряддя, засоби виробництва, самі люди, які приводять їх у рух і здійснюють виробництво. Сукупність знарядь і предметів праці становить засоби виробництва. Головний елемент продуктивних сил – люди як суб'єкт праці, діяльність яких спрямована на предмет праці.

Символ (від грецького *symbolon* – знак, ознака) – в найзагальнішому вигляді – поняття, що фіксує здатність матеріальних речей, подій, також життєвих образів виражати ідеальний зміст, відмінний від їх безпосереднього.

Суспільна свідомість - сукупність ідей, теорій, поглядів, уявлень, почуттів, вірувань, емоцій людей, настроїв, у яких відбивається природа, матеріальне життя суспільства і вся система суспільних відносин.

GPI - (Genuine Progress Indikator- Індикатор Справжнього Прогресу) Розроблений у 1995 році організацією Redefining Progress. Дає можливість оцінити реальний суспільний прогрес на основі врахування економічних, соціокультурних, екологічних аспектів розвитку суспільства, неринкових видів діяльності.

Питання і завдання для самоконтролю

1. Як Ви розумієте вираз: „ Культура є людським способом включення в універсум”?

2. Розкрийте діалектичний взаємозв'язок продуктивних сил і виробничих відносин.

3. Прочитайте наведену нижче цитату і поясніть, чому К. Маркс вважає, що продуктивні сили визначають форму суспільства. Чи згодні Ви з цією точкою зору?

” Що ж таке суспільство, яка б не була його форма? Продукт взаємодії людей. Чи люди вільні у виборі тієї чи іншої суспільної форми? Аж ніяк. Візьміть визначений ступінь розвитку продуктивних сил людей, і ви отримаєте визначену форму обміну і споживання. Візьміть певний ступінь розвитку виробництва і споживання, і ви отримаєте певний суспільний лад, певну організацію станів чи класів – словом, певне громадянське суспільство.

Візьміть певне громадянське суспільство і ви отримаєте певний політичний лад, який є лише офіційним виразом громадянського суспільства.”

К.Маркс

4.Прочитайте уривок із твору А. Печчеї і поясніть, у чому він вбачає суперечливість результатів науково-технічного прогресу.

„ Наукова революція, що прийшла за нею, повсюдно поширила наукові методи і підходи, надзвичайно поширила наші знання про найрізноманітніші процеси і явища фізичного світу, однак й вона не додала людині мудрості. Що ж стосується технічної революції, то саме вона – за всіх матеріальних добродійств, які вона обрушила на людину – як раз і стала головним джерелом її внутрішньої кризи.”

А. Печчеї.

5. Назвіть основні елементи духовного життя суспільства.

6. Прочитайте наведений нижче уривок і поясніть, у чому Е. Кассіпер вбачає єдність духовної культури.

„Немає сумніву, що людську культуру утворюють різні види діяльності, які розвиваються різними шляхами, переслідуючи різні цілі. Якщо ми самі задовольняємось спогляданням результатів цих видів діяльності – міфами, релігійними ритуалами чи віруваннями, творами мистецтва, науковими теоріями, то привести їх до одного знаменника виявляється неможливим. Філософський синтез, однак, означає щось інше. Тут ми бачимо не єдність наслідків, а єдність дій, не єдність продуктів, а єдність творчого процесу.”

Е. Кассіпер

7. Чи сприяє розвитку суспільства і особи масова культура?

Література

Основна:

ВВЕДЕНИЕ в философию: Учебное пособие для вузов. / авт кол. Фролов И.Т и др. – М.: Республика, 2004.– С.485-495; 514-537.

ГУРЕВИЧ П.С. Основы философии: Учебник. – М.: Гардарики, 2000. – С. 346-412.

ФІЛОСОФСЬКИЙ ЕНЦИКЛОПЕДИЧНИЙ СЛОВНИК.- К.:Абрис,2002.- Статті: «Культура», «Символ», «Суспільне буття і Суспільна свідомість», «Праця», «Тофлер Є.», «Белл Д.» , «Масова культура», «Символ», «Еліта», «Суспільне буття і Суспільна свідомість».

КАНКЕ В.А. Философия. Исторический и систематический курс: Учебник для вузов. – М., 2002. – С. 226-240.

ФІЛОСОФІЯ: Підручник /І.В. Бичко, А.К. Бичко, ін. - К., Либідь, 1993. – С. 515-542.

ФІЛОСОФІЯ:Підручник. /За ред. Л.Г. Дротянко, В.І. Онопрієнко, О.А. Матюхіної та ін..– К.: НАУ,2012 – С.282-298.

ФІЛОСОФІЯ. Підручник. За ред. Надольного І.Ф. -К.: Вікар, 2001. - С. 326-345, 367-385.

ФІЛОСОФІЯ: Посібник для студентів вищих навчальних закладів
/Причепій Є.М., Черній А.М., Гвоздецький В.Д., Чекаль Л.А.-
К.,Академвидав,2005-С.368-391, 513-529.

Першоджерела:

ПЛАТОН. Государство // Платон. Филеб, Государство, Тимей, Критий.- М.: Мысль, 1999.- С. 188-191.

СУМЕРКИ богов. М.: Изд. политич. литературы.- 1989.- С.95-97,104.

ФІЛОСОФІЯ. ХРЕСТОМАТІЯ: Навч. посіб. // За ред. Дротянко Л.Г., Матюхіної О.А., Онопрієнка В.І. – К.: Вид-во Національного авіаційного університету, 2009. – С.169 -180.

ХАЙЕК Ф.А. Дорога к рабству.\\Вопр. философии,1990,№11-12.